

Сімонович Д. В.,

*доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії ХНУВС*

ФОРМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статі розглядаються сучасні форми та принципи міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, аналізується співвідношення понять “міжнародне співробітництво” та “міжнародна правова допомога”.

Ключові слова: міжнародне співробітництво у кримінальних справах, міжнародна правова допомога, форми міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку держави, ми намагаємося як найпотужніше врегулювати міжнародні зв'язки з іншими державами. Завдяки міжнародному співробітництву ми маємо можливість переймати досвід іноземних держав та впроваджувати їх досягнення в життєдіяльність нашої країни, що сприяє подальшому розвитку України. Історично склалося, що кожна країна (група близько розташованих країни) розвивалась своїм шляхом, здобувала певні досягнення. На базі наявних природничих ресурсів кожна держава визначалась з головним напрямком своєї діяльності. У зв'язку з тим, що Україна є молодою державою, її міжнародні зв'язки не є повністю розвинуті. Міжнародне співробітництво поступово піднімає рівень України до рівня інших іноземних держав, але цей підйом є повільним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання міжнародного співробітництва завдяки своїй актуальності на сучасному етапі розвитку України привертає увагу багатьох вчених, які докладають багато зусиль щодо

його дослідження. Окремі питання міжнародного співробітництва під час розслідування та розгляду кримінальних справ почали досліджувати вчені-криміналісти ще у другій половині XIX ст., зокрема, А.Ф. Бернер, В.В.Єсіпов, Л.С. Білогриць-Котляревський, О.Ф. Кістяківський, .Ф. Мартенс, С.В. Познишев, П.П. Пусторослев, М.Д. Сергієвський, М.С. Таганцев ті ін. У подальшому питань міжнародного співробітництва торкалися О. І. Бастрикін, М.І. Блум, Р.М. Валєєв, Л.Н. Галенська, Є.Г. Ляхов, О. І. Виноградова, С. М. Вихрист, В.М. Гребенюк, Н. А. Дрьоміна ті ін. Як зазначає М. І. Смирнов міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства є підгалуззю кримінального процесу, що об'єднала в собі норми міжнародного і кримінально- процесуального права, які регулюють діяльність компетентних органів юстиції держав або міжнародних організацій, пов'язану з порушенням, розслідуванням, розглядом і вирішенням кримінальних справ, а також виконанням процесуальних рішень [10, с. 190]. Вважаємо, що вітчизняна правова наука на сьогодні потребує додаткових спеціальних ґрунтовних праць.

Метою статті є дослідження форм міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства.

Виклад основного матеріалу. Для можливості здійснення міжнародного співробітництва, в країнах-учасницях законодавство, а саме кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, повинно буде приведено до певного загального критерію, відповідно до якого було б можливо чинити допомогу країна-країні, держава-державі на загальних для усіх засадах. В результаті чого можливо уникнути певні невідповідності національних законодавств різних країн у сфері міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві [6, с. 8-9]. Саме такими критеріями необхідно визнавати принципи міжнародного співробітництва.

А. Маланюк зазначає, що система принципів міжнародного співробітництва складається із загальних принципів та спеціальних. До загальних принципів відносяться принципи, дія яких поширюється на всю

сферу міжнародного права. А до спеціальних принципів відноситься ті, які характеризуються вузькою сферою застосування [8].

Інший підхід для визначення системи принципів пропонує О. І. Виноградова, яка вважає, що принципами міжнародного співробітництва мають бути "...правила поведінки суб'єктів міжнародних правовідносин у найважливіших питаннях міжнародного життя, закріплені у міжнародно – правових актах" [2, с. 9]. Вона вважає, що такі принципи завдяки певним нормативним рамкам можуть підтримати стабільність міжнародних відносин, також сприяти їх розвитку, у зв'язку з тим, що визначені принципи фіксують усе нове у міжнародно-правовій практиці. Також, на її думку зберігаються загальнолюдські цінності та закріплюються права та обов'язки суб'єктів міжнародного співробітництва, що сприяє визначенню основи взаємодії цих суб'єктів, та визнання пріоритету вищевказаних цінностей, в основі яких лежить мир, міжнародне співробітництво та права людини.

На її думку основу міжнародного співробітництва у кримінальних справах складає сукупність таких принципів:

- 1) принципів міжнародного права, які регулюють співробітництво держави в цілому;
- 2) принципів, викладених у міжнародних договорах окремої країни про надання правової допомоги;
- 3) принципів внутрішнього (національного) законодавства країни (кримінального, кримінально-процесуального, конституційного тощо) [2, с. 10].

Регулювання міжнародних взаємовідносин у сфері кримінального судочинства здійснюється з урахуванням багатьох міжнародних нормативних актів, але обов'язково з урахуванням як міжнародних так і внутрішньодержавних принципів у сфері кримінального судочинства.

М. І. Смирнов називає такі форми міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства: 1) правова допомога у кримінальних справах; 2) видача осіб (екстрадиція); 3) передача засуджених осіб у країну свого громадянства; 4) здійснення кримінального переслідування за клопотанням

іноземної держави; 5) спільне розслідування; 6) виконання вироків і інших процесуальних рішень у кримінальних справах [9, с. 15-16].

На думку В. В. Ігнатенко формами міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю є його рамки (межі), в яких воно здійснюється. До форм він відносить: а) співробітництво у межах міжнародних органів та організацій; б) співробітництво на підставі (у межах) міжнародних угод, які між собою пов'язані, доповнюють одна одну та сприяють здійсненню завдань міжнародного співробітництва у сфері боротьби із злочинністю [5, с. 34]. Він вважає невиправданим визначення як форм виконання запитів і прохань по кримінальних справах; обмін інформацією; сприяння у здійсненні оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій; забезпечення криміналістичною технікою; обмін досвіду тощо. Він відносить це до напрямків міжнародного співробітництва. Основними напрямками міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю на його думку є: 1) міжнародна правова допомога у кримінальних справах; 2) надання практичної професійно-технічної допомоги окремим державам у вирішенні проблем злочинності, вивченні цих проблем та питань пенітенціарної системи; 3) визнання небезпеки для співтовариства держав певних кримінальних діянь та необхідності вжиття заходів для її припинення; 4) науковий напрямок (обмін національним, науковим та практичним досвідом, здійснення спільних досліджень); 5) інформаційний напрямок (обмін довідковою, оперативно-розшуковою, криміналістичною інформацією тощо) [5, с. 35-36].

Процесуальними формами міжнародного співробітництва називають наступні: проведення процесуальних дій; перейняття кримінального переслідування; видача осіб (екстрадиція); визнання і виконання рішень судів іноземних держав по кримінальним справам [7, с. 7].

На думку О. І. Виноградової необхідно виділити чотири основні напрямки міжнародного співробітництва, а саме: 1) розвиток міжнародного законодавства у галузі міжнародного співробітництва у галузі боротьби із злочинністю ті уніфікація національного законодавства окремих держав; 2) кримінально-

процесуальне співробітництво; 3) діяльність міжнародних організацій у галузі боротьби із злочинністю; 4) інформаційний обмін [1].

Багато науковців розглядаючи питання міжнародного співробітництва вважає, що міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства є тотожним з поняттям міжнародної правової допомоги. Чи є ці поняття тотожними? Щоб розуміти це питання необхідно визначитись з поняттям “міжнародне співробітництво” та “міжнародна правова допомога” в аспекті кримінальної процесуальної діяльності.

А. Г. Маланюк вважає, що “...міжнародна правова допомога у кримінальному процесі – це врегульована, чинними для України, міжнародними актами (договорами, конвенціями та ін..) та/або кримінально-процесуальним законодавством України діяльність компетентних українських органів, що полягає у зверненні до установ іноземної держави з проханням вчинити конкретні дії чи здійснення в Україні на їх прохання дій, що покликані сприяти розслідуванню, розгляду чи вирішенню кримінальної справи, а також виконанню судових рішень, постановлених у кримінальних справах” [7, с. 7].

Серед науковців не слалося одностайної думку щодо змісту понятті “міжнародна правова допомога”. Так, А. А. Жуковська класифікує усі точки зору на три групи. 1) правова допомога це: здійснення процесуальних слідчих дій, - це виконання й направлення окремих доручення, вручення документів, обмін інформацією, тощо; екстрадиція та здійснення кримінального переслідування; передача осіб, засуджених іноземними судами, до країни свого громадянства; передача предметів; 2) правова допомога це лише здійснення по запитам інших держав слідчих та оперативно-розшукових дій (крім видачі); 3) правова допомога це видача осіб та співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності [11, с. 188-189]

На думку М. І. Смирнова правова допомога у кримінальних справах – це передбачена міжнародними договорами, національним кримінально-процесуальним законодавством або заснована на принципі взаємності діяльність компетентних органів запитуваної договірної сторони з проведення

на її території або сприяння в проведенні на території запитуючої договірної сторони процесуальних дій з метою сприяння розслідуванню, розгляду і вирішення кримінальної справи, що знаходиться в провадженні компетентних органів запитуючої договірної сторони” [9, с. 26-27]. Тобто правова допомога може бути як активною так і пасивною. Активна правова допомога на його думку проявляється в сприянні розкриттю злочину або допомога посадових осіб компетентних органів запитуваної договірної сторони у проведенні певних процесуальних дій та одержання доказів. До пасивної правової допомоги він відносить надання можливості компетентним органам запитуваної договірної сторони проводити процесуальні-слідчі дії на території запитуваної держави, в тому числі із дотриманням законодавства останньої.

Т. С. Гавриш пропонує розмежовувати поняття “співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю” від поняття “правова допомога у кримінальних справах” як загальне та окреме відповідно. Вона вважає надання правової допомоги однією з форм міжнародного співробітництва та зазначає, що правова допомога характеризується рядом іманентних властивостей, таких як: специфічна мета, правова основа та підстава співробітництва, суб’єктивний та фактичний склад [12, с. 7]. Автор визначає метою правової допомоги у кримінальних справах наступне: сприяння здійсненню правосуддя у кримінальній справі в іноземній державі шляхом збирання і надання доказів, виконання процесуальних рішень, забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем, і законних інтересів учасників кримінального процесу.

Правова допомога є складовою частиною міжнародного співробітництва, і в той же час вона є формою міжнародного співробітництва. Так, І. В. Лешукова запропонувала такі правові основи надання міжнародно-правової допомоги: 1) міжнародні, міждержавні договори, як двосторонні, так і багатосторонні: пакти, конвенції, угоди, договори; 2) міжурядові угоди з окремих питань, що стосуються взаємодії у боротьбі зі злочинністю; 3) міжвідомчі договори (угоди) з цих же питань [6, с. 9].

Згідно закону України “Про міжнародні договори України” від 29 червня 2004 року міжнародний договір України – це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб’єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов’язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування, наприклад: договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо [4].

Такі договори можуть бути як двосторонніми так і багатосторонніми у залежності від кількості держав-укладачів такого договору. Згідно розділу 3 цього ж закону в Україні діє принцип сумлінного дотримання міжнародних договорів та Україна наполягає на те, що й інші сторони міжнародних договорів неухильно виконували свої зобов’язання за цими договорами.

Міжнародні договори України, згода на обов’язковість яких була надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, що набрав чинності у встановленому законом порядку, встановлюються інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору, застосовується принцип пріоритету міжнародних норм над внутрішньодержавними. Прикладом міжнародного договору є Договір між Україною та Китайською Народною Республікою про екстрадицію, від 10.12.1998 року, що набрав чинності в Україні 13.07.2000 року, в якому зазначаються особливості проведення процедури екстрадиції між Україною та Китайською Народною Республікою [3].

Чинний КПК закріплює легальне визначення деяких термінів, що стосуються міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. Так, міжнародна правова допомога це проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою (ст. 541 ч. 1 п. 1 КПК).

Видача особи (екстрадиція) це видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави (ст. 541 ч. 1 п. 2 КПК)

Переїняття кримінального провадження це здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом (ст. 541 ч. 1 п. 3 КПК)

На жаль не дається визначення закріпленому у Главі 46 КПК виду діяльності “Визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб”.

Висновок. Міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства посідає дуже значне місце у кримінальному процесі взагалі. Оскільки саме таке міжнародне співробітництво є проявом взаємодії різних держав світу з метою удосконалення діючих норм права та реалізації принципів як внутрішньодержавних так і міжнародних у кримінальному судочинстві.

Принципи, що відображаються при здійсненні такого співробітництва у сфері кримінального судочинства є дуже складною системою, яка відображає необхідність застосування принципів у єдності та взаємності. Адже внутрішньодержавні принципи повинні відповідати міжнародним принципам, як і міжнародні принципи не повинні заперечувати внутрішньодержавним. Тому вони повинні бути узгоджені між собою й мати своє відображення при їх здійсненні.

Література:

1. Виноградова О.І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально – процесуальний аспект): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09)/ Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2000. – 22 с.
2. Виноградова О. Принципи міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю // Право України. – 1999. - № 4. – с. 90-93.
3. Договір між Україною та Китайською Народною Республікою про екстрадицію від 10.12.1998 року, ратифікований Законом України № 1184-XIV від 21.10.1999 року // <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Закон України Про міжнародні договори України № 1906-IV від 29.06.2004 року // <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Ігнатенко В.В. Основні напрямки та форми міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю // Південноукраїнський правничий часопис . - № 3/2007. – Одеса, 2007. – с. 34- 37.
6. Лешукова І.В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09)/Національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2004. – 20 с.
7. Маланюк А.Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.08)/Львівський національний університет імені Івана Франка. – Київ, 2004. – 20 с.
8. Маланюк А. Спеціальні принципи надання правової допомоги у сфері кримінального судочинства // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – с. 510-518.
9. Смирнов М.І. Інститут правової допомоги у кримінальних справах: сучасний стан та перспективи розвитку: Монографія. – Одеса: Фенікс, 2006. – 242 с.

10. Смирнов М.І. Застосування іноземного кримінально – процесуального права при наданні взаємної правової допомоги по кримінальних справах // Підприємство, господарство і право. – 2004. - № 1. – с. 109-112.

11. Жуковська А.В. Проблеми надання правової допомоги по кримінальних справах у межах міжнародного співробітництва країн – учасниць СНД // Південноукраїнський правничий часопис. - № 3/2007. – Одеса, 2007. – с. 188-190.

12. Гавриш Т.С. Проблеми допустимості доказів, отриманих в ході міжнародної правової допомоги в кримінальних справах: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09)/ Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2004. – 20 с.

В статье рассматриваются современные формы и принципы международного сотрудничества в уголовном производстве, анализируется соотношение понятий «международное сотрудничество» и «международная правовая помощь».

Ключевые слова: международное сотрудничество по уголовным делам, международная правовая помощь, формы международного сотрудничества в уголовном производстве.

The article deals with modern forms and principles of international cooperation in criminal proceedings, examines relations between the concepts "international cooperation" and "international legal assistance."

Key words: international cooperation in criminal matters, international legal assistance, forms of international cooperation in criminal proceedings.